

ОСИП ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ.

I.

СЕРЦЕ НЕ НАВЧИТИ.

II.

ПОБРАТИМ.

III.

МИКОЛА ОПОКА.

ВІСТУН.

Ціна 10 центів.

1916.

З друкарні „Свободи“, 83 Grand Street,
Jersey City, N. J.

WID-LC

PG

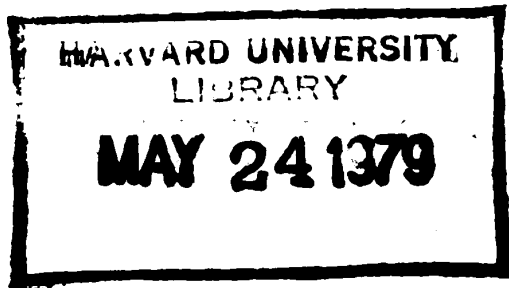
3948

.F4

S4

X

✓

79X/

UKRAINIAN INSTITUTE
LIBRARY GIFT

Осип Юрій Федькович.

СЕРЦЕ НЕ НАВЧИТИ.

Повісточка.

Жили у нас в горах два парубки товариші, а що вже буйні та хороші собі були, то й на папері не спишеш, такі вже хороші були сі два легіні. А до того ще як уберуться бувало у кармазин та в жировані порошниці, та стануть собі гостинцем гуляти, то дівчата як-раз усі у вікнах. „Що ти, дівко, там забула?” кричить мати на весь рот, а донечку мов прикував до вікна. „Ненечко, ох ненечко люба, най хоть надивлюся!”

А легіні наші мов не видять, що дівчата вянуть. Понасувають кресаки на мальовані свої брови, кинуть голови д'гори, мов лицарі які, возьмуться поза шию, та сміються ся нищечком з бідних дівчат. А кресаки були в тих двох парубків такі, що кождий вартував ретельно коло яких 500 срібних, коли не більше: такого золота, пав та червінчиків було на них! Як, бувало, зістрінешся з ними, то аж за очі вхопишся, так засияють!

Вечер дав Бог тихий та милий, сказано, клечальної неділі. Гульків на базарі сьогодні не було, славне парубоцтво прохажалось гостинцями та сутками, а дівчата позбігались у громадки, та яли вишниками співати, щоби, знаєте, легіням жалю завдати, а вже нікому так, як сим двом.

що як ходять, так ходять по при їх ворота, і боком на них не глянуть. А місяць так і сияє понад горами, понад красними та високими нашими горами!

„Чого ти так засумував, Василю?” став один легінь другого питати: „чи не болить тебе знов голова?”

„Або мене коли голова боліла?” каже другий.

„А учора, йдучи з Ріжі, не боліла тебе голова?”

Василь почервонів трохи, а за хвилику й каже:

„А як тобі у Ріжі Гинцаришина Олена сподобала ся? Правда, що козир-дівка?”

„Дівчина на цілу Буковину”, каже Іван; „гадаю за тиждень старости слати”.

Василя мов на паль хто посадив би. „І я гадаю”, каже, „старости посилати”.

„Як собі, братчику, любиш”, умкнув Іван та й стис плечима.

Василь ще дужче осердив ся: „Таже”, каже, „оба чей з нею не оженимо ся?!”

— „Оба, правда — ні, але я, то знаю, що ожению ся з нею”.

„А чому ти, чому не я?”

„Тому не ти”, каже Іван, не стративши ані раз добрової волі; „бо я старший, і дівка моя має бути!”

„Коли-ж бо вона мене любить”, каже Василь, а сам аж кипить.

„А я її люблю”, каже Іван, мов кам'яний.

„Або най так буде”, каже Василь, „як дівка пристане”.

„І так ні”, став Іван з проволока говорити: „Олена буде моя!”

„Хиба мене не буде!” кремснув Василь.

„На таке я зараз пристаю”, відвернув Іван смішком; „ходім та поміряємо ся. Хто виграє, того й дівка буде”.

„Ходім!” крикнув Василь.

„А чим, ножами чи пістолетами?” питає Іван.

„Чим хоч!” верещить Василь, „а Олена буде моя!”

„Та вже побачимо”, рече Іван, „як нам лицарське щастє послужить. Гайда!”

У нашому чагарі є красна, велика поляна, покрита шовковою травою та усїлякими цвітами: тут наші парубки поставали.

„Стріляй!” каже Іван.

Василь стрілив. Лиш фоя посипала ся з ялицї, а Іванови нічого не стало ся.

Іван засміяв ся, звів скалки, пістоля загремїло, а з Василевого плеча почурїла кров по тоненькій сорочцї рантуховій, що сестричка усїма шовками та загірськими лїліточками повишивала.

Іван заток пістоля за ремїнь, а сам пійшов до Василя, — слеза йому в очах закрутила ся. — „Видиш, брате”, каже, „треба нам сього було?”

„Завяжи менї руку”, каже Василь, сперши ся на дерево, — „бо зачинаю ослабати”. А кров, бачите, так грає косицями.

Іван здоймив собі боржїй шовкову хустку з ший, приклав лїсової губки до рани, та й завязав. „Ходім”, каже, „тепер до дому, я тебе підведу”.

Пійшли мовчки. Але недалеко хати каже Василь: „Олена тепер твоя!”

„А вже-ж”, каже Іван, „по лицарському праву моя”.

„Я без неї не можу жити, брате Іване!” А се так жалісливо промовив, що аж трохи не плакав. Іван стис плечима.

„Попрощаймо ся, брате”, став Ваисль далі казати, а сльози йому, як град горячі по тварі покотили ся, „попрощаймо ся, братчику! Двадцять років ділили ся ми лихом і добром, двадцять років беріг ти мене, як свою душу. Дякують тобі, братчику. Прощай мене!”

Обняли ся, поцілували ся, сплакнули, та й розійшли ся. За Василя ніхто більше не чув, пропав, як під землю впав. Одні казали, що втопив ся, другі казали, що пійшов у опришки, ба деякі казали навіть, що пристав до угорського війська. Будемо видіти, а тимчасом ходім до старої Гинцарихи.

Федора Гинцариха була собі богачка на все село, але не сиділа вона в селі, тільки у потоці, у Ріжі. Мала вона там побиті хати, та й мешкала собі мов яка вельможна. А дочка в неї, дочка! — чорнобрива, кароока, а на личку, мов полонинська рожка молоденька. Стара бувало дує на неї, як на дорогий камінь; де коралі красні, де уставки мудрі, де киптар уписаний, де пояс славний: Олена все дістала. Стара убере її, бувало, як ляльку, та й посадить під образи коло віконця: „Тут тобі, донечко”, каже, „сидіти, а не коло печи вештати ся. Личенько згорить”.

Але полювали раз над Ріжею два легіні: Іван і Василь. „Е що!” каже Василь до Івана; „годі! ходім домів; щось мині сьогодні не йде під кріс”.

„Ходім!” каже Іван, та й пішли. Але не учинили ся вони ще в потоці, аж тут здоймив ся

вітрець, завіяв хмарку до хмарки, тай ні з сього ні з того став дощик росити. А наші стрільці навіть без сердаків.

„Що робити-мемо?” питає Василь.

„Хиба повернім до Гинцарихи та пересидимо, заки дощик перейде”, каже Іван.

Повернули. Стара приймила їх любенько, бо з роду щира була, а часом, то любила й забавити ся. Наші легіні не були від того.

Але тут инше стало ся. Олена, скоро побачила Василя, то аж увяла, як та квіточка на сонці, а Іван уздрівши Олену, аж упрівав. От таке то тутки подіяло ся, та й то за одну мінуточку.

Дощик попійшов трошки та й став. Небо знов чисте стало, як зеркало, гори дишуть усіма запахами, — красно, любо, мило.

Парубки попрощали ся, пійшли, а вдова їх випровадила аж за ворота. „А що”, питає жартиком, — „котрий з вас шле старости?”

Легіні усміхнули ся, подякували старій, та й пійшли мовчки Ріжею. Сказали собі добра-ніч та й розійшли ся.

Се діяло ся в суботу. В неділю стріляли ся наші парубки, а в понеділок, знаєте, був у Гинцарихи молодший брат Василів, та й дав Олені знати, щоби вона на нього надії не мала. „Ми”, каже, „з Іваном мірялись: я програв, а ти будеш Іванова. Але не забувай про того Василя, — ти його ще колись побачиш, а сим часом бувай здорова!”

Післянець лишень сказав своє та й пійшов, а Олена в плач, у голос: „Ох, Васильку мій! ох, Василечку мій! ох, Василеченьку мій!”

„Годі, годі, любко моя!” каже стара, а сама так і журить ся! „Годі, донечко моя, бо головка боліти-ме, та ще на личку мині змарнієш, — годі, щебетюшечко моя!”

„На-що мині краси, на-що мині личка мого румяного, коли Василечка нема? Ох, вайльо! вайльо!”

„Біда-ж бо з тобою дівко!” стала стара на-решті сердити ся: — „або йван може не красший від Василя, або може не однакі богатирі?”

„Та що мині з того, коли не любий!”

От так сумувала Олена цілий тиждень, навіть і до церкви в неділю не йшла, але вимкнула в городі стебельце Васильку, сіла під калину та й в одно плакала та тулила-пригортала зілля до свого горячого серденька.

Під полудне летить служниця, що за ворітьми стояла, що духу в хату: — „Газдине”, каже, „до нас старости йдуть!”

Стара шурхнула з постелі в кліть, щоби хоть перебрати ся, бо з жури за дочкою навіть не перебрала ся сьогодні, — а сама вже така рада, Господи! „Що-ж” гадає собі: „віддам мою одиначку за хорошого парубка, то й минеть ся її туга”.

Пійшла в хату. Старости привитали ся, поцілували її в руку. „А раді гостям, пані маточко?”

„Добрим людям хто-ж не рад би?” каже стара. — „А яка щаслива година вас принесла?” а сама сіла собі в образи.

„Приніс нас, пані маточко, сивий кінь до ващеці на поклін

Від князя молодого
До двора золотого.

А самі уклонились тричи. Стара зараз пристала, доньки навіть не питаючи. Хотіла — не хотіла бідна Олена, подавала у вечер рушники, а в зимі відіграло ся й весілля.

Привіз Іван свою молоду жінку до себе, а сидів він далеко у верху. Що вже його старі не тішили ся, Господи! коли-б були могли, то би були свою молоду невістку в образи посадили, та як до святої молили ся: так її любили, — але що-ж? Олена як сумує, так сумує. Бувало, лиш вийде в садочок, вимче стебельце васильку, та й пестить коло серденька, тільки їй і радости було. Або сяде, бувало, під запашною кріслатою ялицею, та як зачне співати! Аж пташка в лісі втихне, слухаючи її, такий тото голосочок мала. Співає і плаче, а сама, сердешна, бліда, бліда!

Іван був і досі неввічливий, а тепер ще гірший став, мов крига леду студеного; ні доброго слова з нього почути, ні ради, ні поради. От хиба тільки в нього розривки було, що стане, бувло, під явором на обочі, та придивляється сьвіту божому. От тогді ніби трохи повеселішшає, ти-б сказав, той чистий полонинський вітер тугу його розвіяв, або перед сонечком ясним, що у синіх високостях сияло, горе його розтопилось.

А в хаті сяде собі кінець стола, зіпреть ся на руку, засумує, потемніє, а далі як устане, як ударить ся по полах руками, як здихне тяженько, та й вийде, мов паний на двір. А стара ненька плаче: „Синку, Іванчику, мій золотий, чому ти такий нещасливий? Знала я тобі стан козацький дати, та не знала я тобі доленьки впрохати!” Такої стара, бувало, заводить, а невісточка її пре-

хороша сидить собі в городчику, та стебельце васильчику до серденька горне.

Дав Господь і Николая святого діждати ся. У нас храм. А красно та любо на божому сьвітї! Пташки щебечуть, що чоловік аж сам себе не чує, зелені ліси ялинові позацвітали, та припорошили шовкові трави мов золотим маком. Цьвіти та цьвіти, цьвіти та цьвіти, та запахи, та радощі, а Путилівка річка бренить по білому каміню, ти-б гадав, що срібло розсипалось та задзвеніло. Мило, весело, — лиш у Івановій хатї сум, мов у домовинї. Стара, куди кинець ся, плаче: „Синку мій, Іванчику мій! іди”, каже, „хоть до тещі на храм, може межі людьми розважиш ся. Іди, любчику мій!”

„Пійду!” каже Іван, а сам аж чорний, так змарнів. „Пійду, збирай ся, жінко, пійдемо обоє!”

Зібрали ся, пійшли. Стара випровадила їх аж у плай, вернула ся, плаче. А далі як припаде до образів, як стане поклони бити, як стане русти! „Господи!” каже, „Господи милосерний! коли нема вже моїй дитині ліпшого талану, то волію я його поховати, лекше минї буде!” Кроваві сльози почуріли з темних її очий.

А молоді ідуть собі плаєм, ні чичирк. А пташка так щебече гаєм, аж просить: „Співайте, співайте, люди, з нами! Дивіть ся, як красно дав Господь милосерний — співайте!” А квіточки, що краєм процвітають, собі просять: „Любіть ся, обніміть ся, люди! Обгорніть ся чистою любовю, от як ми!” а самі пригорнуть ся одна до одної, мов справді вони обіймають ся. А пчілка манесенька гуля та гуля, собі плаєм, та в одно гуде:

„Ану, люди, ану подивіть ся на мене! Адіть, я з кожної чічки мід збираю; збирайте-ж і ви: сьвіт весь солоденький, — збирайте!” А кобилечка, невеличка собі, виспівує та вигукує в зеленій траві: „Ану, люди, ану! годі журити ся, ану лиш погуляточки, погуляточки, погуляточки по сьвітови бо-жому, от як, от як!” а сама як підскочить собі, як знов заспіває, аж дзвонець-зілле у траві зашумить!

Іван повеселійшав трошечки. „Олено, серце!” каже, „коли нема мині від тебе ні словечка лю-бого, та заспівай хоть!”

Вона зараз і завела:

Гей засьвіти, місяченьку,
Да й ти, зоре ясна!
А в лузі, в лузі,
У лузі пшениця:
Там дівчина прекрасна!

• Ще голосочок прекрасної сеї співанки відби-вав ся гаєм, ти казав би, кожде дерево співало з безталанною молодичкою, аж тут цуп! Василь сто-їть перед ними. Увесь у золоті, а сам красний, красний! — ще красший, як був, лиш що поблід трошки на личку. За ременем пістолета та на-сажувані ножі.

Молоді стали. Василь протяг руку:
„Як маєш ся, брате Іване? здоров?”
„Здоров, славити Бога! а ти?”
„Здоров, друже мій”. Та й поцілували ся.
„А се де ти до тепер був?” став Іван питати.

„Був я, пане брате, в Угорщині в опришках;
старшував на сто хлопців. — гадав, забуду своє

кохання. Годі! Тепер вернув до тебе, довідатись, як живеш. Значно по тобі, що нещасливо. А Олену пізнав би хто сьогодні, що то вона? Не коротай, пане брате, віку молодого; віддай її мині!”

„Жартуєш, Василю!”

„О — я вже давно забув, що тото жарт! Я на правду кажу: віддай мині Олену!”

Іван засьміяв ся, а в Василя уже й ніж у руках блиснув.

Іван вихопив і собі ніж, пустили ся один на одного, мов ті тигриси молоді. — Страшно було дивитись, як вони бороли ся, довго не пізнати було, чий верх; аж тут пістоля: грим!! Кров бризнула у три косиці, Василь повалив ся до землі, а Олена, мов нежива на нього. Як оба товариші бороли ся, то вона вихопила своєму чоловікові з-за ременя пістоля, та хотіла йому в груди, але не трафила свого чоловіка, але Василя — а Іван усе те видів.

Упав Василь та й лежить. Іван схилив ся, здохнув його на руки та й заплакав. — „Братіку, мій, як рідний! ми оба нещасливі!” А Василь ані ворухнеть ся. Добре утрафила.

Пообтирав ся далі Іван, узяв товариша на руки, заніс у чагір, та й накрив зеленим віттем ялиновим. „В опівночі”, каже, „я прийду та тебе поховаю. Ходім, жінко!”

Під полудне стали у старої Гинцарихи, тихо, гей би нічого не було; лиш сорочка на Іванови закрівавлена трохи, більш нічого.

*

*

*

Гостий повнісінька хата, — а хата в Гинцарихи була нова, просторна, музики грають, а наші молодята сидять собі за столом, сказано: у тещі. — Олена біла, біла, мов та стіна, а Іван такий веселий, що з роду його ніхто може такого й не бачив. Стара теща лиш повертаєть ся у хаті, та в долошки плеще, така рада: „Зятеньку, дитино моя люба, голубе мій сизий! о отсе чого тобі сорочечка покрівавлена?” А сама хоче мов то обтирати приязними своїми рученьками.

„Лишіть мене!” каже Іван; „не обтирайте! се кров з ясного молоденького сокола”.

„Убив сокола, та й піря нам не приніс, щоби ми собі кресаки пообтикали”, стали другі парубки казати, що там у храму були.

„Питайте жінки!” промовив Іван грімко, а сам аж підскочив; „питайте її, чому вам піря не намикала; не я убив сокола, а вона”.

Олена встала, та хоче виходити з-за стола.

„Сиди, анї руш!” крикнув Іван.

Стара в плач. „А отсе”, каже, „я тобі мою донечку на того дала, щоби ти так з нею обходив ся? Ох, головко моя нещаслива! ох, дитино моя безталанна!”

Іван обернув ся до парубків: „Позвольте, братя, най вам одну казку скажу”.

„Просимо, просимо!” обізвали ся усіма.

Іван став розказувати за якихсь двох парубків товаришів, як вони одну дівку оба любили, як вони за неї стріляли ся, як один пійшов у опришки

— геть геть розповів усю свою долю, ніби то він якої казки каже, а нарешті обернув ся до своєї тещі: „А що ви, нене, казали-б з такою жінкою учинити?” (що ніби на свого чоловіка стріляє).

„Я би такій жінці казала відразу голову врубати, як тій гадині, без суду, без права”.

Топорець лиш блиснув, а Оленина голова покотила ся по столі.

Осип Юрій Федькович.

П О Б Р А Т И М.

Я був оден у свого батька, а батько багатир був! бувало і по вісім наймитів тримають, бо було до чого. А мині і сокири не дадуть в руки, взяти, не то що. „Що тобі, кажуть, роботов клопотатись, коли є кому і без тебе?—”

„Якже мині без роботи жити”, кажу я, „коли мині нудно!”

„Чому би не нудно!” стануть ненечка, бувало, гніватись, „ану тільки кріс да в ліс! то-ж би то я заячика печеного попоїла!!...” А вони умисне отсе кажуть, щоб мене від роботи відгулити. Ніщо тогди вже й робити: беру кріс та йду.

А в неділю, чи там у празник, то сестри мене, бувало, аж проклинають, бо ненька від самого досьвіта нічо ни діють, лиш їм дорікають: „А сорочка Іванова яка? — а ширинька (хустина) яка? — а він про вас і чорний ходить і незмитий, а він сьак, а він так, хоть вас три в хаті!” Таке сердешним сестрам бувало пієть ся через мене. Да коби хоть було за що; а то на мині і сорочка як папір, і ширинька як мак, і голова вимита та вичесана, що вже ліпше хиба в якого принца, а неньці ще недогода. Оттак то я дома проживав. А батечко, аби лиш неділя: „ану, сину, ану на

базар, ану нагулятись, доки молодий!” тай мені карбованців зо два в черес! Отак то я пробував у свого батечка. Та не довго набув ся, прийшла вербицирка, а гусарський майор тільки цьмокнув, як мене побачив.—Кучерики мої золоті та кохані, пійшли ви по під ноги!...

У нашому селі не було красшого парубка, як той Сідор Чобанюків; бувало аж сіяє, де стане; а що вже до стрілецтва вдав ся, то і не сказати. Бувало, не мине таке літо, щоб він тих два або і три медведі не вбив, за иншу дич і не згадувати. А увійти до него в сьвітлицю, то нічо не видко, як лиш ті роги оленеві та зброю стрілецьку, по росішках навішану. Були там і такі роги, що в 24 росіх, коли не більше. А що вже зброя! а що коник на стайни, сивий як голуб! а що вже сідельце турецьке да поводи шовкові сріблом цвітковані!...

Зо Сідором жили ми собі ліпше, як два рідні брати, да як нам і не жити було, коли оба жваві, оба хороші, богацькі сини, сказано єдинчуки, а ще до того оба стрільці! — Нї пообідаємо оден без одного, нї повечеряємо. Чи він, бувало, до мене прибіжить, чи я до него: говоримо, сміємось, радимось, полюємо, або посїдлаємо собі коники та гайда в заліжку! — А як і то нї, а ми полягаємо собі в чердаці позакурюємо люльки, та станемо собі наші стрілецькі придибашки уповідати, або так що...

„А ти чув”, кажу, „що Савюкову Катерину завили?”

Він зареготавсь, аж му люлька з зубів випала. „Еге”, каже, „нї перша, нї послїдня!”

„Хло, чи лиш не твоя причина?” —

Він регочеть ся.

„Не гоже так, братіку”, став я йому дорікати.

„Чиму не жениш ся?”

„Ще”, каже, „по протів себе не вишукав”.

„Абож Савюкова Катерина не против тебе?”

„Видиш, що ні!”

„А чимуж, братчику?”

„Бо тому, що ні!”

„Хиба принцизни ждеш?”

„Я принзицни не жду, а такої жду, щоб ся не дала парубкови на підмову. — Тепер знаєш, якої?”

„І не знайшов?” кажу.

„Видиш, що ні!” грімнув, тай став ся ще гірше сміяти, а далі: „Да ти пусту отце бесіду звів, Іване; говорім що гарніщого. Уповім ти, як я вчора з медведем боров ся”.

„Що ти кажеш!...”

Оттак ми, бувало, з Сідором.

Нас відобрано одної днини двадцять, де-кого до Єгрів, де-кого до Парми, а мене до гусарів. А скоро нам присягу прочитали, звелів нас оден офіцир під арешт дати. „А знайте”, каже, „щоб вам на завтра страву поприносили, бо рушите кождий до свого полку”. Я вже так прошу ся: „пане офіцир”, кажу, „сизий мій, пустіть мене домів хоть попрощатись. Я завтра на коли скажете, на тогди ставлю ся! Пустіть, пане, пустіть! — —”

Офіцир засміяв ся. „Війте”, каже до мого батька, (а вони були тогди війтом) „що отсе за парубок? можна го до завтра пустити?”

„Се мій син”, кажуть батько, а сльози їм лиш кіть-кіть по білій бороді, — „коли ласка, пане, то можете 'го пустити, я ручу за него. —”

От і пустили.

Дома сум. — Ненечка лежать на постели півмертві, сестра одна і друга стоять по кутах та плачуть собі тихесенько, а старша сестра голосить у коморі да лагодить мині шмаття на завтра. Я сів в кінці стола, да плачу і собі. — Чи побачу я вже гори свої красні, чи почую я ще мого батечка ласкавого голосу, мою ненечку, сестрички, дружечки?...

Оттак я думаю да плачу-плачу, аж Сідор, побратим мій дорогий, на двері. Як прийшов з полювання, в кресі да в порошницях, так і прилетів до мене, сизий мій.

„А що, брате Йване, злагодили тебе?” поспитав, а сам палахнув, наче та полемінь, — „злагодили тебе!”

„Злагодили”, кажу.

Він сів коло мене тай заплакав, страшне заплакав. Да не довго плакав: пів мінуточки, або й тільки ні; повторав ся тай ухопив за шию:

„Братіку”, каже, „нічо на мене не здаєш? — мене забуваєш?” —

„Братчику”, кажу, „побратиме: батечко мій старий, — з сестрий моїх буде хто небудь збиткуватись!...”

„Богдай я такого слова від тебе був не почув!” сказав він гірко.

„Не гнівай ся, братчику: я знаю, що ти мої сестри не лишиш в поругу. — А мого вороного, возьми, братчику, таки до себе. Ніхто 'го так не пожалує, як мій рідний товариш”.

„Твому вороному не буде в мене кривди”,
каже Сідор.

„Ще ти прошу, братчику: догледь мої зброї!
Батько слабі, а наймити — звичайно”.

„Лиш ти тим не жури ся, брате! На що мині
те й казати, коли я сам знаю”.

Другої днини попрощав ся, пійшов.

Служу в війську рік, служу другий, добре мині.
Нарешті зробили й капралем, а я в одно Бога
прошу, коби то лиш домів! Аж тут приходить
мині лист з дому: „Приходи, сину, домів”, пишуть
батько, „як найборше, у нас велика тривога. —
Ось тобі 200 левів на дорогу”.

Я зараз побіг до нашого пана рітмайстра.
„Пане, кажу, татку, змилуйте ся!” тай показую
йому лист. А він так:

„Не журіть ся”, каже, капраль Дзвінка, „я
зараз сам пійду до пана майора за вас просити”.

Ще того самого вечера сів на пошту та й
поїхав!

До села прийшов я, вже вечеріло. Вхожу в
хату — нема нікого, лиш хтось дише на печі.
Приходжу блище — се мій батечко старенький.
— „Чи то ви там, дядечку? — здорові, дужі? —”

„О — снасибіг ти, синку, що прийшов. —
Сідай, душко! —”

„А неня де?” питаю.

„Аби ти здоров, душко, а ненечка твоя вже
— покойна Засвіти, любчику; свічка
отам десь за образом”.

Засвітив — дивюсь — батечка мого вже й не
пізнав, такі то вони стали.

„Чого ви самі в хаті, батечку? де сестри? —”

„Зараз поприходя, синку; Марія пійшла в млин, а Аксеня коло худоби порасть ся —”

„А Мітрана? —”

Батечко тільки заридали. — „Мітрани, синку, вже не має. — Подякуй своєму товаришеви... Гарного собі побратима вибрав, о гарного!...”

Я затетерів. „Що тут стало ся, кажіть, бійте ся Бога!! —”

„Сторія коротка, синку: Звів бідну дівчину, насміявсь — пійшла до Черемошу глибокого, та вже не вернулась. — До тижня і стару поховали. —”

Ще батейко і не розповісти гаразд, а я вже був у Сідора. Гострий ніж, пара пістолят за чересом. — Вбігаю, а він стоїть коло стола, та кріс набиває.

„Здоров, брате!!! — де моя сестра, де моя неня!! —”

Він став як укопаний, ні пари з уст.

„Борони ся, товаришу, бо гинеш!!” крикнув я тогди, а сам пустив ся на него з ножем. Да він швидкий був: імив мене обома руками за мою руку, що тільки сили мав.

„Стій”, каже, „побратиме; ще слово-два позоволь мині сказати! —”

„Говори”, кажу, „да не бари ся, — я не маю коли!”

„Добре” каже, „я зараз готовий. — Ти жовняр: — наробиш головництво — марне загинеш, а за кого? — за одного фальшивого товариша, що з твоєї руки і кульки тої не варта”. —

„Ні, брате Іване: Я лиш раз тебе зрадив, а другий раз того не буде!” Що оком кліснути — вирвав мині пістоля з-за череса — кулька забри- ніла — а він тільки повалив ся мині в ноги. — Добрий стрілець був: в саме серце трафив. — Як би в війську, то би капітан за такий цент і лева срібного не пожалували.

Гуцульська славо,
Яка-ж ти крівава!...

В І С Т У Н.

— Всїдати! Зараз рушаємо! — вдав приказ у многолюдну товпу і все заворушило ся. Тільки зброя дзеленькотїла та скорі перекликування перемішували ся. За хвилю стояв на шинах довгий ряд вагонів для коний і льор, набитих щільно молодими людьми. „Гей, зза гори чорна хмара встала”... залунало в повітрі, потім різкий свист, лоскіт ударених возів і поїзд рушив. Спочатку поволи, потім щораз скорше, щораз скорше, поки не розігнав ся в поли, мов вітер у часї бурі. Се Сїчове Війско покидало рідні сторони, щоб у найдальшій кутку вітчизни приспособити ся й у-ставити ся до великого діла.

Один віз битком набитий, переважно гімназистими. Лишень кілька „панських” і „хлопських” убрань. Тут зібрана майже ціла чета. Хвиля нервового напруження минула, пісня не вяжеть ся, зате йде жива розмова. Коло дверей остро свище повітре, глухо тарабанять вози, та ніхто на се не зважає; скрізь гамір і сьміхи. В однім кутку сидить молодий хлопець у гімназійнім убраню, опер ся о свого „Верндля” й дивить ся в двері, прощає очима поля, які скоро минають. Сидить сам, ніхто ним не интересуєть ся. Задумав ся. А

кругом нього свobodно пливе розмова. І що там не переговорюється, чого не порушується, чого не споминається в тій першій стрілецькій, молодечій розмові. Побіч легких жартів ідуть поважні міркування, побіч насмішки й безжурности глибоке відкриване душі; розмова пливе, переливається з молодецьких уст, обхоплює всіх і наповняє цілий віз собою.

А в кутку сидить самотно Степан, чужий серед того веселого оточення, незахоплений сильною течією веселої розмови, сидить мовчки та встромив зір у мигаючі ниви, насолоджується красою їх золотистої ризи. Коло нього сидять товариші та споминають перші хвилини свого січового життя. І є в тих споминах і дівчина, що виправляє свого любчика в славний бій, є й плачуща мати та строгий батько, котрий все нагадує, що син має показати себе гідним свого батька, є краса посвятити і біль прощання, є чар любови. Спомини плывуть, розкривають щораз ширше книгу життя та врізаються в свідомість Степана. Дійсно, він бачив, як на дворі прощали товаришів гарні любки, плачущі матері, строго-поважні батьки; він бачив поезію життя перед собою.

І йому стикало ся серце, йому приходили до голови не болючо-солодкі спомини прощання, але понурі думки самоти, опущення, сиріства. Його ніхто не вийшов прощати, не було кому, ніхто не знав про те, що він десь їде. Вийшов з дому, не говорячи нікому нічого, лишив маму, що нічого не передчувала. Казав, що незабаром прийде, та вже більше не з'явився. Там десь остала ся вона старенька сама та може плаче за ним, своїм оди-

наком, своєю надією!? І чому зробив він таку прикрість своїй любій ненці, чому так жорстоко відплатив ся їй за всі добродійства та любові, чому пійшов від неї в далеку дорогу, навіть не попрощавши ся з нею!? І тяжка думка провини щораз більше схиляла Степанову голову.

Та він отрясав ся, відкидав її від себе, боровив ся проти її отруйного жала. Ту прикрість зробив він тому своїй любій матері, бо кликала його друга ненька, Ненька Україна, що піднесла свій меч, аби прорубати собі дорогу в сімю народів. Він полетів на перший звук її труби, сьміло став у рядах тих перших, що рішили ся віддати своє жите для великої справи. І щоб заощадити мук розстаня для своєї бідної, спрацьованої матери, Степан не говорив їй нічого, потай покинув її. Тепер вона може плаче, а він летить стрілою... як далеко, в які сторони, між яких людей, на як довго!?

— Трівога! — Вмить усі сотні стояли впорядковані, готові до відходу та ждали нетерпеливо дальших приказів. Поміж рядами ходив тихий шепіт: одна сотня відходить зараз у поле. Та котра? Наша, чи не наша!? Хвиля напруження, дождиданя. Вертає сотник... — Спочинь! Товариші, не нам судило ся першим пійти в бій. Наша сотня мусить ще якийсь час ждати. Але дехто може добровільно перейти до тої щасливої сотні, що вже відходить у поле й може вже завтра буде на місци бою та слави. Хто хоче, виступить два ступні перед себе. — Ціла сотня поступила два ступні вперед.

— Та ні, так не можна, з ким я остану ся? Мушу отже сам вибрати. Лишень кілька найліпших жовнірів заслужило собі на ту честь. І сотник призначив кільканайцятьох. Між першими з них був дивний, мовчазний Степан.

Та тепер він уже не був мовчазний, але червоний, рухливий, дивився на сотника веселими очима та радісно вимахував крісом. Сотник не прощав довго, не було часу; тамта сотня вже відходила. Бажання щастя стрінулися в повітрі й вибрані щасливці вихром неслися за тими, котрі відходили. Прибігли задихані, спітнілі, з палаючими очима, дрожаючи від умучення й радості. Сотня повитала їх окликом радості. Сеж давні товариші вертали назад до своєї сотні, між своїх давніх знайомих. Скрізь радість, усі лиця усміхнені, всі ждуть нетерпеливо приказу. Вкінці: Руш! — і сотня задріботіла на місці, а потім щораз більшими кроками пішла в далеку дорогу, в преславний бій!

Високі вершки Карпат забіліли. З півночі щораз ближше надтягала буря. Почали громи відбивати ся й від бескидських скель. Та далше загородила дорогу бурі непереможна стіна. Хоч як гуділи й ревіли громи-гармати, стіна стояла непорушливо. І тоді буря завернула, подала ся назад, а слідом за нею йшла тверда стіна й відпихала її щораз далше, а полишала за собою спокій і сонце. І хоч часом і подавала ся дещо під божевільними ударами бурі, то зараз випростувала ся та сьміло виступала проти намагань ворога.

Ся стіна — се було Січове Війско, що ступінь за ступнем випирало з рідних сторін наїзника. Невмолено, вперто втискало ся воно в ряди противника, сміло наставляло груди під його удари та щораз дальше на північ пересувало границю неволі, щораз більшу область рідної землиці віддавало сонцю волі та щастю.

Між ним годі було віднайти Степана в гімназійнім убраню. Він його давно скинув, натягнув на себе стрілецький мундур, перемінив ся. Війна в чистім поли добре на нього ділала, він порум'янів, набрав тіла, життя. Він перекидав весело в руках вже не „Верндля“, але блискучий „Манліхер“. Степан вже й визначив ся, вже старшиною, вістуном (капралем). Має один рій під своїм приказом. Самі веселі, добірні хлопці, усміхнені, як і їх вістун, щасливі, як він, і очайдушно відважні, як він. Вони жили цілий час у побратимчій гуртці, який від імени свого провідника назвали „степою“.

Вони вже мають славу в сотні; перед „степою“ всі мають поважанє. Найтрудніша стежа — для „стеги“, найвідвічальніша робота — для „стеги“. „Стега“ була гордостю сотні, а найбільше її провідник. Второпний, підприємчивий, божевільно-відважний і незвичайно совісний у сповнюваню обов'язків, доказував він чудес. Про нього та його товаришів „степників“ ходила легенда та широка слава не тільки серед Січового Братства, але й серед мирних мешканців. Бо провідник „стеги“ ніколи не забував, що він яко борець-оборонець волі поневолених має якісь задачі супроти менших братів. Він їх бачив і в часі войованя.

„Степа” се були самі гімназисти, а їх провідник абітурієнт. Перед стрілецьким носили всі ученицький мундурик, навіть їх провідник, що не мав „цивільного” й доношував давне. Хто пізнав би тепер під тими стрілецькими обваляними мундурами, ріжними воєнними наборами, давних скромних і тихеньких гімназистів?! Їм самим приходило се трудно. І тільки, як мали час, то розмовляли про давні часи. Як то в той саме час сиділо ся на шкільній лавці, як дрожало ся перед двійкою, як потай сходило ся в кружку.

А тепер? Як змінили ся часи й обставини! Тепер вітер свище між ярами, приносить до них ворожі стріли, плач поневолених рідних підймає в них зойк ранених, стогін умираючих; каміне ранить тіло, травиця всисає кров, дерево клонить ся перед гостею-сметю; весело журчить потічок, перескакуючи з камінця на камінець, переказуючи всім перемогу, пісню щастя; понуро шумить старезний ліс, як треба розставати ся з товаришем, що ляг на довгий сон. — Їх думки летять далеко, їх мрії-надії сягають високо, їх серця бють ся любовю до мільйонів, їх руки працюють для мільйонів. Вони свободні, вільні, вони працьовники, громадяни! Їх давна ученицька мрія сповнилася!

Гей, повій, буйний вітре, з небосаяжного бескидського верху, злети на безкраї поля, степи, доли, розсій радість — вістку, що летять орли, розбивають крильми мраку, прочищують дорогу до сонця — волі.

Гей, пливи, срібна водице, поміж яри й дебри зпід могучого Бескиду, розлий ся по широкій рівнині, по буйних лугах і долинах, оповідж бать-

кови й ненці, що тебе пили могутні лицарі, їх рідні сини, котрі прорубують дорогу до них, котрі кладуть кладку, щоб перейти, прилинути до них, зірвати ворожі кайдани та збудувати сьвітлицю волі.

Гей, пташко-щебетушко, розспівай, рознеси, розповідж по всіх усядах, по цілій соборній Україні, що зі сніжно-білих верхів Карпат ступає гордо жовнір України з розмаяним синьо-жовтим прапором, опоясаний криваво-малиною лентою, з гремучою трубою та трубить-кличе всіх у бій за волю, щастє, житє!

Великі були мрії-надії в „степників”, клонили ся їх чола від того, далеко летів їх зір, сильно стягали ся їх брови й уста, з яких можна було вчитати незломну постанову й завзятість. Рідко сьміяли ся вони безжурним молодечо-вояцьким сьміхом, дуже рідко, а були щораз більше поважні. Найбільше морщило ся чоло в їх провідника, їх вістуну. Він ставав поважнійший, щораз сумнійший, більше замкнений у собі. Якась тайна думка гризла його молоде серце й подвоювала його повагу. Та він не давав ся, зривав ся часом нагло до товаришів і починав весело жартувати, розмовляти; та небавом умовкав, сумнів; був тоді подражнений, часом нетактовний. Найбільше не любив слухати, як хтось говорив за родину, маму, дім.

„Степа” йде на розвідчу стежу (патрулю). Глибока зима в глибоких Карпатах. Величезні сніги, тріскучі морози. „Степа” весело йде на стежу, вона любить побороти ся з природою, лю-

бить показати щось незвичайне. Сьогодні перед нею далека дорога, трудна робота, важна задача. „Степа“ скорими кроками посуваєть ся вперед. На переді вістун, за ним гусакom ціла стежа. Йдуть незнаною околицею, орієнтують ся тільки по мапі й компасі. Дороги нема, треба йти глибоким снігом. Що хвилі він заломлюєть ся, нога поринає висше коліна в глиб, що хвилі хтось падає в сніг. Всі вони витачані в нїм, мов виліплені. Мороз величезний, рука, приложена до замка крісу, зараз примерзає. Та такий хід незвичайно мучить, усі попріли, аж з них леть ся, не зважаючи на величезний мороз. Найгірше вістунови. Він робить дорогу иншим. Хотуть його змінити, він не годить ся. Він від того-ж є вістуном, щоб іти перед иншими й улекшувати їм.

По довгім ході через понурій праліс, що так глухо гуде і стільки криє в собі страховищ, виходить вкінци на поляну. Та тільки збільшує муку. Через долину тягне шалений вихор, стручує з ніг. Паде густий сніг і вихор мете ним в очи, заліплює ціле лице, затемнює цілий сьвіт; не то що не дає подивити ся, а просто не можна відотхнути. А вітер такий зимний, так смалить по руках і лиці. На лиці понаростали вже цілі верстви снігу, ціле убранє перемерзло та вбило ся снігом; тепер уже й хід не помагає, холод перебирає до кости, ломить, кидає цілим тілом. Іти мусить ся, завернути не можна.

Вийшли на вершок. Вже недалеко. За вершком є ціль їх стежі. На вершку віє такий страшний вітер, що очи замикають ся мимоволі, ноги угинають ся в глибокім снігу, по цілім тілі перехо-

дить велика втома, находити охота присісти хвилю-ку й відпочити.

Та в голові кружляє ще одна думка, що того не можна зробити, що то мало би страшні наслідки, й кожний збирає останки сили, щоб лишень дальше, щоб вирвати ся зпід власти того вбийчого вітру. Гора нерівна, повно великих камінюк. Часто перевертають ся через них, але що гора похила, скочують ся потім снігом у долину. Ніхто не зважає на стовченє, на сніг, щоб лишень дальше в діл, аби знайти затишне місце.

Вкінці вихру не чути вже. „Степа” поволи вирівнюєть ся і йде дальше гусаком. Всі перемерзлі, задубілі, не чують нічого, несуть кріси, мов патики. Годі пізнати, чи се живі люди, чи купи зледоватілого снігу.

В ухах стає щораз тихше, вихор остаєть ся щораз дальше в горі. Тихо посуваєть ся стежа гусаком вперед.

Нараз вістун стає. Підносить задубілу руку в гору, приказує тишину. Слухає та вдивляєть ся хвилюку. Потім обертаєть ся, велить розложити розстрільну та ждати. Він сам пійде подивити ся ближше. Кількадесять кроків відси ворожа розстрільна. Серед куряви й вихру аж тепер її завважав.

Усі ждуть з запертим віддихом, вістун поповз. Стежа тихо лежить розстрільною в снігу, майже не ріжнить ся від нього, слухає та вдивляєть ся в Степана. А він повзе. Поволи, обережно. Та недовго, недалеко. Нараз чує тут майже коло себе якийсь гомін, хтось говорить. Спочатку невиразні, але дивно притягаючі звуки.

Він насторчує уха, непорушливо приляг до снігу, перемінений цілий у слух. Долетіли до нього рідні слова. Він завмер, слухає. Тепер слово вже можна розуміти, вітер сильнійше доносить голос. І вістун чує: ...,nene рідна, nene старенька, як же ти се зносиш!...”

Степанови вдарила кров до голови, щось стиснуло за серце, підняло груди. Він не видержав, забув ся, вибухнув: „Братіку, таж я також...” — „Ей, Австрієць, палі!” — трах, тарах, тарах, залопотів ліс, а відгомін відбив ся кілька разів від острих скель.

Стежа лежала далше, не сьміючи стріляти, щоб не застрілити свого вістуна; ждала його приказів. Він не надходив. Його заступник підповз близше. Недалеко перед ворожою розстрільною лежав Степан, над ним спинив ся його ворог, може вбийник. Вістун прощав ясний сьвіт, крайок синяви неба, блискучо тремтячі галузки ялиць. Над ним стояв його брат, тепер ворог, може вбийник, а той шепотів йому: „мамо, nene, прощай...”

Ворог схилив ся й замкнув йому очи.

Микола Опока.

